
УДК 159.923:316.62

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

кандидат педагогічних наук, перший проректор

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1999-9956>

ОСОБИСТІСТЬ ПРАВООХОРОНЦЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПРАВООХОРОННОЇ ГАЛУЗІ

Розглянуто проблему формування особистості правоохоронця. Наголошено на актуальності і практичній значущості вивчення та формування різних компетенцій, у тому числі спеціальних компетенцій, зокрема прогностичної компетенції та здатності до інноваційної діяльності, необхідних для виконання професійної діяльності поліцейських. Зазначено, що перед системою освіти на всіх її етапах стоїть завдання орієнтації на формування та розвиток навичок і компетенцій, необхідних для інноваційної діяльності.

Ключові слова: компетенції, особистість правоохоронця, поліцейські, прогностична компетенція, інноваційна діяльність.

Проблема трансформаційних процесів у правоохоронній галузі останніми роками стала надзвичайно популярною як у роботах дослідників права, так і в психологічних дослідженнях. Розглядаючи особливості реформ правоохоронних органів у різних країнах, автори намагаються визначити їх специфіку через призму конкретних історичних чинників [1], відмінностей в етапах і кроках реформ [2; 3] тощо. Усі процеси, пов'язані з реформуванням правоохоронної галузі, є не просто «технічними» зовнішніми змінами у діяльності поліцейських інститутів, вони містять у собі глибокий психологічний зміст [4]. Практично всі дослідники відзначають значні психологічні складнощі перетворень [5; 6]. Це пов'язано із часовими та змістовними змінами в етапах професіоналізації й у регламентах професійної діяльності, з трансформаціями законодавчої бази тощо. Значною мірою кінцевий успіх реформ визначають суто *психологічні* чинники: здатність працівників подолати власну інерцію та навчитися працювати у нових умовах, ефективність спроб створити «нового фахівця» із заданими моральними характеристиками і при цьому не втратити рівень професійної досконалості тощо. Сучасній соціальній реальності, що характеризується соціальною нестабільністю, притаманні високий темп соціальних змін у різних галузях суспільної практики та зростання кількості невизначених соціальних ситуацій. Невизначеність проявляється у широкому діапазоні ситуацій: у повсякденному житті, в міжособистісній комунікації та міжгруповій взаємодії, при прийнятті рішень, у вирішенні завдань навчальної та професійної діяльності [7]. Засновники теорії контекстуалізму наголошують, що зміни особистості залежать від еволюції контекста, який постійно ускладнюється [8; 9]. Крім того, Р. Девіс, Р. Лернер, Т. Міллон і Д. Форд трактують особистість як сукупність рис, як відкриту систему, здатну до різних змін та породження нової ідентичності, тобто нового «образу Я», визначаючи джерелами змінювання особистість і середовище [8; 9]. Інтенсивність трансформацій середовища, в якому відбувається професійне становлення поліцейських в Україні, навіть важко собі уявити. Кардинальних змін зазнають не тільки законодавча база та регламенти виконання

професійної діяльності, але й ціннісні уподобання молодих поліцейських, їх світоглядні установки тощо.

За таких умов формування певних характеристик у поліцейських у процесі професійної підготовки, у тому числі формування прогностичної компетенції та здатності до інноваційної діяльності, набувають особливої актуальності. Актуальність формування прогностичної компетенції, крім того, обумовлюється тим, що успішність виконання службово-бойових завдань майбутніми поліцейськими в умовах перманентно мінливого характеру бойових дій і розширення впливу терористичних та екстремістських загроз усередині країни залежить від рівня підготовки майбутнього офіцера поліції, його вміння прогнозувати ймовірний характер дій противника.

Уміння передбачати результати своєї роботи, вчасно коригувати й удосконалювати методи та засоби досягнення мети є необхідною умовою успішності й конкурентоспроможності фахівця в будь-якій галузі. Саме тому зараз особливої актуальності та практичної значущості набуває вивчення різних компетенцій, у тому числі спеціальних компетенцій, тобто необхідних для конкретної професійної ситуації (проектних, прогностичних, конструктивних, аналітичних, розвивальних, рефлексивних компетенцій тощо) [10].

Процес створення, поширення й упровадження нововведень і передового досвіду в повному обсязі зачіпає внутрішнє, психічне життя людини, що викликано необхідністю адаптації до умов новизни. Знання психологічних феноменів, що супроводжують інноваційні процеси, своєчасне включення цих знань в управління впровадженням нововведень – гарантія не тільки успішності в умовах організації інноваційного процесу, а й запорука позитивного результату, отриманого в результаті впровадження нововведення (передового досвіду), спрямованого на підвищення ефективності роботи [11].

О. М. Краснорядцева зазначає, що психологічна готовність до інноваційної діяльності відображає такі динамічні характеристики багатовимірного життєвого світу людини, як ініціативність (готовність людини діяти в умовах непередбачуваності результатів діяльності й відповідати за результати), готовність до змін, відкритість до змін, легкість перебудови [12].

Перед системою освіти на всіх її етапах стоїть завдання орієнтації на формування та розвиток навичок і компетенцій, необхідних для інноваційної діяльності. Показником готовності до інноваційної діяльності є високий рівень інноваційного потенціалу особистості. Під інноваційним потенціалом розуміється інтегральна системна характеристика людини, що визначає її здатність, по-перше, генерувати нові форми поведінки й діяльності, використовуючи ті можливості, які відкриваються їй в складній динаміці ціннісно-смыслових вимірів її життєвого простору, і, по-друге, забезпечувати режим саморозвитку [13].

Дж. Камп'юн у книзі «Нові поліцейські ризики в історії сучасної Європи», виданій у 2015 р. [2], пише про те, що влада дуже часто боїться соціальних змін, бо це передбачає пошук нових балансів у співіснуванні із суспільством. І незалежно від того, детермінуються ці зміни економічними, політичними, соціальними або культурними чинниками, трансформації у суспільстві сприймаються владою як «ризики», які мають бути формалізованими та потрапити під контроль. Неформально чи формально, пише Дж. Камп'юн, системи поліції змушені адаптувати свої нормативно-правові бази, їх структури та їх практику так, щоб реагувати на виклики, нові загрози й нові правила, з якими вони стикаються та мають справу [2]. Усе це ставить на порядок денний формування у поліцейських готовності до інноваційної діяльності, а саме підвищення інноваційної активності освітнього середовища, можливість формування та розвитку інноваційного потенціалу особистості й інноваційної активності майбутніх фахівців.

Як зауважують С. Дерроч та Л. Мазеролле (S. Darroch, L. Mazerolle), вимоги до поліціювання у сучасних умовах передбачають високу готовність до змін від представників поліцейської професії всіх рівнів, але така готовність і здатність поліцейських організацій до прийняття інноваційних практик майже не вивчається, що робить психологічну сутність реорганізаційних процесів важкозрозумілою [6].

В. Дж. О'Нейл (W. G. O'Neill) у 2005 р. на прикладі постконфліктних країн зазначав, що, розпочинаючи поліцейську реформу, всім її учасникам слід розуміти із самого початку, що її здійснення містить у собі набагато більше, ніж просто «технічне рішення» або зовнішні зміни у діяльності поліцейських інститутів.

З огляду на складність реформи у процесі її реалізації слід урахувати досвід не тільки в галузі інституційних змін, управління й матеріально-технічного забезпечення, але й психології. Важливим у цьому сенсі є досвід у галузі «управління змінами» та організаційної психології щодо створення нової системи стимулювання, нових етичних принципів та організаційної культури поліції [1].

Н. Кейвні (N. Caveney) у дослідженні організаційної культури поліції в умовах радикальних змін виявив, що в контексті реформування організаційні зміни повинні мати для співробітників позитивний психологічний зміст, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування відчуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та психологічної залученості до цих змін [4].

У 2015 р. П. С. Краткоскі та М. Едельбакер (P. C. Kratcoski, M. Edelbacher) указували, що як поліцейська практика, так і поліцейська освіта сьогодні мають ґрунтуватись на тісному співробітництві між професіоналами та дослідниками, що дозволяє створити комплексні програми для оцінювання та аналізу практичних, теоретичних та психологічних проблем і розробки засобів для їх подолання [3].

Підтвердження того, що світи поліцейської практики та психологічних досліджень зближуються, ми знаходимо у 2016 р. у статті ДжоАн Брюстер (JoAnne Brewster) зі співавторами [5, р. 171], які констатують, що у США психологія поліції та суспільної безпеки стала новою спеціальністю в галузі психології. Автори наголошують на необхідності підготовки кадрів за новою спеціальністю з акцентуванням на основоположних компетенціях, необхідних для базової підготовки в галузі психології, та додаткових функціональних компетенціях, що є необхідними для ефективної практики за зазначеним фахом, зокрема у чотирьох напрямках роботи: оцінювання, корекція, супроводження та організаційний консалтинг.

Список бібліографічних посилань

1. O'Neill W. G. Police Reform in Post-Conflict Societies: what we know and what we still need to know. NY : International Peace Academy, 2005. URL: <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/polreferpt.pdf> (дата звернення: 01.03.2018).

2. Campion J. et al. Policing New Risks in Modern European History. Basingstoke, 2015. 128 p.

3. Collaborative Policing: Police, Academics, Professionals, and Communities Working Together for Education, Training, and Program Implementation / Kratcoski P. C., Edelbacher M. (ed.). CRC Press, 2015. 322 p.

4. Caveney N. The material preconditions for engagement in the police. A case study of UK police culture and engagement in times of radical change. 2015. URL: <http://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.664873> (дата звернення: 02.03.2018).

5. Brewster J.A., Stoloff M. L., Corey D. M. et al. Education and training guidelines for the specialty of police and public safety psychology. *Training and Education in Professional Psychology*. 2016. Vol. 10, No. 3. P. 171–176. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/tep0000122>.

6. Darroch S., Mazerolle L. Intelligence-led policing: a comparative analysis of community context influencing innovation uptake. *Policing and Society*. 2015. Vol. 25, No. 1. P. 1–24.

7. Євдокімова О. О., Ламаш І. В. Толерантність до невизначеності як ресурс саморегуляції особистості працівників поліції // Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.) : матеріали наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 112–114.

8. Devis R. D., Millon T. Personality change: metatheories and alternatives // Can personality change? / T. F. Heatherton, G. L. Weinberger (ed.). Washington : American Psychological Association, 1994. P. 85–119.

9. Ford D. H., Learner R. M. Developmental system theory: an integrative approach. Newsbury Park, CA : Sage, 1992. 413 p.

10. Кочесокова З. Х., Машекуашева М. Х. Коммуникативные компетенции сотрудников полиции как фактор эффективности профессиональной деятельности. *Современные наукоемкие технологии*. 2014. № 4. С. 167–168. URL: <http://www.top-technologies.ru/ru/article/view?id=34602> (дата звернення: 01.03.2018).

11. Вахнина В. В., Шпагина Е. М. Особенности психологического обеспечения инновационной деятельности руководителя органа внутренних дел. *Труды Академии управления МВД России*. 2009. № 2. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12535352> (дата звернення: 28.02.2018).

12. Краснорядцева О. М., Баланев Д. Ю., Щеглова Э. А. Диагностические возможности опросника «Психологическая готовность к инновационной деятельности». *Сибирский психологический журнал*. 2011. Вып. 40. С. 164–175.

13. Ключко В. Е., Галажинский Э. В. Инновационный потенциал личности: системно-антропологический контекст. *Вестник Томского государственного университета*. 2009. № 325. С. 146–151.

Одержано 03.03.2018

Рассмотрена проблема формирования личности правоохранителя. Подчёркнуто актуальность и практическое значение изучения и формирования различных компетенций, в том числе специальных компетенций, в частности прогностической компетенции и способности к инновационной деятельности, необходимых для выполнения профессиональной деятельности полицейских. Отмечено, что перед системой образования на всех её этапах стоит задача ориентации на формирование и развитие навыков и компетенций, необходимых для инновационной деятельности.

Ключевые слова: компетенции, личность правоохранителя, полицейские, прогностическая компетенция, инновационная деятельность.
